REVIEW OF RESEARCH
ISSN: 2249-894X
IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)
VOLUME - 12 | ISSUE - 3 | DECEMBER - 2022

ಜಗತ್ತು ಕಂಡ ಅಪರೂಪದ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕ– ಬಸವಣ್ಣನವರು

ಲೇ. ಶಿವರಾಜ ಶಾಮರಾವ

ABSTRACT :

ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯವು ವಿಶ್ವದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ವಿಶ್ವ ಸಂವಿಧಾನವಾಗಿದೆ. ಅನುಭವ ಮಂಟಪದ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತ ಮನುಕುಲದ ಉದ್ಧಾರ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಜನಾಂಗದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದ ಕೀರ್ತಿ ಬಸವಣ್ಣನವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮುಖ್ಯ ಗುರಿ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ ವೈಶಮ್ಯ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಕಲುಷಿತಗೊಂಡ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸುಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಶೋಷಣೆಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಸಮಾಜ ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಅತ್ಯಂತ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮೂಲಭೂತ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಮುಂದಾದರು. ಸಮಾಜದ ನ್ಯೂನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದರು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದ ನ್ಯೂನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

KEY WORDS : ಬಸವಣ್ಣ, ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಕಾಯಕ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ, ಮೂಢನಂಬಿಕೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ

ಬಸವಣ್ಣನವರ ಜೀವನದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ. ಅನಿಷ್ಠ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಸಮಾಜದ ನ್ಯೂನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದರು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಜವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೆಸಗಿದರು.

ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ

ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನರು ಅನೇಕ ದೇವರುಗಳ ಆರಾಧಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅದು ಅವರ ಅಜ್ಞಾನ. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಅನ್ಯಾಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಜನರಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮೌಢ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು 'ದೈವವೆಂದರೆ ಯಾವುದು? ನೀವು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವರು ದೇವರೇ?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಮೂಲಕ ವಿಡಂಬಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರು.

ಅರಗು ತಿಂದು ಕರಗುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ
ಉರಿಯ ಕಂಡಡೆ ಮುರುಟುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ
ಅವಸರ ಬಂದಡೆ ಮಾರುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ

ಎಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೈವಂಗಳ ಪೂಜಿಸುವ ಮೂಢರಾದ ನೀವು ನಿಜವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಏಕದೇವೋಪಾಸಕರಾಗಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. " ದೇವನೊಬ್ಬ ನಾಮ ಹಲವು ಪರಮ ಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಗಂಡನೊಬ್ಬ. ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆರಗಿದಡೆ ಕಿವಿ–ಮೂಗ ಕೊಯ್ವನು."ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರು ನೂರಾರು ದೇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಗೆತನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಟ ಅಂದಿನ ಜನತೆಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾರಿದರು.

ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ:

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಎರಡನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಪ್ರಜೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿನ "ನ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮರ್ಹತಿ" ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಸಮಾಜವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಗೂ ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಆಸ್ಪದವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ಕೇವಲ ಭೋಗದ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದಳು. ಹೀಗೆ ಸ್ತ್ರೀಕುಲಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದ ಪುರುಷ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನಮಾನ ದೊರೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಚಿಂತನೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಅದ್ಭುತ ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾಡಿದರು. ಅಂದಿನ ಇಡೀ ಸಮಾಜವನ್ನೇ ನಡುಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಿದರು. ಸ್ತ್ರೀ ಕುಲಕೆ ಉನ್ನತ ಅಂತಸ್ತನ್ನು, ಸರ್ವ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿ ಬಸವಣ್ಣನವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ತಿಳಿದ ಪಂಡಿತರು ಹೆಣ್ಣು, ಹೊನ್ನು, ಮಣ್ಣು, ಮಾಯೆ ಎಂದು ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೆ ಬಸವಣ್ಣನವರು 'ಪರವಧುವನ್ನು ಮಹಾದೇವಿಯೆಂಬೆ' ಎಂದು ಗೌರವಿಸಿದರು. ಇಂತಹ ಉತ್ತಮ ಅವಕಾಶಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಂತಹ ಮಹಿಳೆಯರು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಬಸವಣ್ಣನವರೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ಶರಣ ಶರಣೆಯರು ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಿದ್ಧರಾಮನು "ಹೆಣ್ಣು ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ರಾಕ್ಷಸಿಯಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಪಿಲಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನೋಡಾ'. ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳು "ಒಳಗೆ ಸುಳಿಯುವ ಆತ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲ ಗಂಡು ಅಲ್ಲ" ಎಂದು ಸಾರಿದರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಬಸವಣ್ಣನವರು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ 12ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಶಿವಶರಣೆಯರು ಹೊರಬಂದು, ಅನುಭವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರೊಂದಿಗೆ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರಿಂದ ಬಂದ ಅನುಭವದ ಮಾತುಗಳು ವಚನರತ್ನಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು.

ಬಸವಯುಗದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನೆಗೆಲಸದ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಪತಿಯಂದಿರ ನಡೆ ನುಡಿ ಆಚಾರ, ವಿಚಾರ ಕಾಯಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದರೆ ತಿದ್ದುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ನೀಲಮ್ಮ, ಗಂಗಮ್ಮ, ಮೋಳಿಗೆ ಮಾದೇವಿ, ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮ, ಸೂಳೇ ಸಂಕವ್ವೆ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಗೊಗ್ಗವ್ವೆ ಮುಂತಾದ ಶರಣೆಯರು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಅನುಭವ ಮಂಟಪದ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾಯಕ ಮಹತ್ವ :

ಸುಭದ್ರವಾದ ಸಮಾಜ ರಚನೆಗೆ ಅದರ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಹಾಗಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ಉದ್ಯೋಗನಿರತನಾಗಿ ಅದರಿಂದಲೇ, ಅವನು ಉಪಜೀವನ ನಡೆಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕಾಯಕ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಂಗಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳುವ ಜೀವನವನ್ನು ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅನ್ಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನುದರವ ಹೊರೆಯದ ಅಚ್ಚ ಶರಣರ ಕಂಡರೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬೆ'. 'ಗುರುವಾದರೂ ಕಾಯಕದಿಂದಲೇ ಜೀವನ ಮುಕ್ತಿ' ಭಕ್ತನಾಗಲಿ, ಗುರುವಾಗಲಿ. ಜಂಗಮನಾಗಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರಬೇಕು, 'ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದ ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪಾದರೂ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ 'ಎಂದು ಕಾಯಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವ ವೃತ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲ, ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾಯಕವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಆತ್ಮ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆ ಎಂದೇ ಮಾಡಬೇಕು.

ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗಳಿಸಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನ ಅವಕಾಶ, ಸಮಾನ ಸೌಲಭ್ಯ ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಹಂಚಿ ತಿನ್ನುವ ಸ್ವಭಾವ ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮನನೋಯಿಸಿ ಘಳಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ ವ್ಯರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪಾಪಿಯ ಧನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಲ್ಲದೆ,
ಸತ್ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯ. ನಾಯ ಹಾಲು ನಾಯಿಂಗಲ್ಲದೆ,
ಪಂಚಾಮೃತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯ. ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ
ಮಾಡುವ ಅರ್ಥ ವ್ಯರ್ಥ ಕಂಡಯ್ಯ.

ಎಂದು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅದಲ್ಲದೇ ಅವರವರ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವರೇ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಕಾಯಕ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬಸವಣ್ಣನವರು " ತನ್ನಾಶ್ರಯದ ರತಿಸುಖವನು ತಾನುಂಬ ಊಟವನು ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಬಹುದೆ" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿದರೆ ಕೈಲಾಸ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದಲ್ಲ. ಕೈಲಾಸದಂತಹ ಶಾಂತ ಸಮೃದ್ಧ ಜೀವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಸಮಾಜದ ಸುಭದ್ರತೆಗೆ ಕಾಯಕ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಬಸವಣ್ಣನವರದಾಗಿತ್ತು. ಆರ್ಥಿಕ ಅಭದ್ರತೆ ಇದ್ದರೆ, ಸಮಾಜದ ಸುಭದ್ರತೆ ಸಾಧವಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅವರಲ್ಲಿತ್ತು. ಬಸವಣ್ಣನವರು ನೀಡಿದ ಈ ಕಾಯಕದ ಕಲ್ಪನೆ ಸಮೃದ್ಧ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ.

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಉದ್ಧಾರ

ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೈಗೊಂಡ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಉದ್ಧಾರವು ಒಂದು. 12ನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರವೆಂಬ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಅಂತ್ಯಜ ಕನಿಷ್ಠ ಎಂದಾಗಿತ್ತು. ಮೇಲು, ಕೀಳು, ಉಚ್ಚ, ನೀಚ, ಸ್ಪೃಶ್ಯ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕಲುಷಿತ ಕಂದಾಚಾರಗಳು ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದವು. ಮಾನವ ಮಾನವರ ನಡುವೆ ಕಂದರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ತರವಿನ್ಯಾಸವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕಲಕಿ ಒಗ್ಗಟ್ಟು ನಾಶವಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಹುಟ್ಟಿದ ಜಾತಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಜೀವನ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಸಾರಿದರು.

"ವಿಪ್ರ ಮೊದಲು ಅಂತ್ಯಜ ಕಡೆಯಾಗಿ ಶಿವಭಕ್ತರಾದವರನೆಲ್ಲರನು ಒಂದೇ ಎಂದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಉದಾರ ಮನೋಧರ್ಮ, ಕುಲ, ಜಾತಿ ರೂಢ ಮೂಲವಾದ ಪರಂಪರೆಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಡದೆ, ಗುಣ, ಯೋಗ್ಯತೆ ಶೀಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡಿದರು. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಒಬ್ಬನು ಮೇಲು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೀಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. "ಕುಲವೊಂದೆ ತನ್ನ ತಾನರಿದವಂಗೆ" ಎಂದು ಜಾತಿವಾದಿಗಳ ಜ್ವರ ಬಿಡಿಸುವಂತೆ ಸಾರಿದರು, ಮಾನವರಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಲೆಯರೆಂದು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಊರ ಹೊರಗಿಟ್ಟು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಕಲುಕಿತು.

ಕುಲವೇನೊ ಅವದಿರ ಕುಲವೇನೊ
ಸಕಲಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಲೇಸನ್ನೆ ಬಯಸುವ
ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರೆ ಕುಲಜರು

ಎಂದು ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳ ಒಳಿತನ್ನು ಬಯಸಿದರು. ಯಾವ ಕುಲವನ್ನೇ ಆಗಿರಲಿ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಹೀನ. ಹೀನ ಕುಲದವನಾದರೂ ಉನ್ನತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಮಾತು ಅವರ ಗಟ್ಟಿ ಬಾಳಿನ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವಾಗಿದೆ.

ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮನೋವೈಶಾಲ್ಯ ಕೇವಲ ಉಪದೇಶ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆದು ತೋರಿಸಿದರು. ಅನುಭವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದರು. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯನಾದ ಹರಳಯ್ಯನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು, ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಎದೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ, ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ, ಡೋಹರ ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ಮೈ ಚಳಿ ಬಿಟ್ಟು ಮಾತನಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಎಂಟುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಜಾತಿಯ ನಿರ್ಮೂಲನೆಗಾಗಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು ಅವರ ಸಾಮಾಜಿಕ ವೈಚಾರಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆ :

ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆಗಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ತರಾಗಿ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದರು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನರು ಮುಪ್ಪಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಪ್ರಮುಖ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹಣ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರೆ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿದರು. ಇಂಥ ವಿಪರ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಂಡ ಬಸವಣ್ಣನವರು "ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುವರಯ್ಯಾ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಇಹದ ಬಾಳಿನ ಶುಚಿತ್ವಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಥಕತೆಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದರು.

'ದಯವೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಯ್ಯ', 'ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರವೆ ನರಕ', 'ಹುತ್ತವ ಬಡಿದರೆ ಹಾವು ಸಾಯಬಹುದೇನಯ್ಯ' ಮೊದಲಾದ ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಗಳಿಗಾಗಿ ಪರದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಂದಿನ ಜನರು, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಅತಿಯಾದ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿ ಆಲಸಿಗಳಾಗಲು ಕಾರಣವಾದರ

ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದರು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಮಡಿ, ಮೈಲಿಗೆ, ಸೂತಕಗಳು, ಶುಭ–ಅಶುಭ ದಿನಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನೂರಾ ಎಂಟು ದೇವರುಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲ ಧನ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳ ಅಪವ್ಯಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಬಸವಣ್ಣನವರು ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ವರ್ಗಭೇದ, ಲಿಂಗಭೇದ, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಳಪೆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾನ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡರು. ಜೊತೆಗೆ ಕಾಯಕದ ಮಹತ್ವ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭ್ರಾತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹಂಬಲಿಸಿದರು.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು :

1) ಎಚ್ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, (1991) ಶರಣರ ಅನುಭವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಡಿವಿಕೆ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮೈಸೂರು
2) ಡಾ. ಎಲ್ ಬಸವರಾಜು (2008) ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು ಪ್ರಕಾಶಕರು ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್ ಮೈಸೂರು
3) ಎಂ.ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ (2013) ವಚನ ಧರ್ಮಸಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರು
4) ಎಮ್.ಎಮ್. ಕಲಬುರಗಿ ಪ್ರ. ಸಂ (2016) ಬಸವ ಯುಗದ ವಚನ ಮಹಾಸಂಪುಟ ಒಂದು, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಬೆಂಗಳೂರು